

Ett sjuttioårsminne. : En enastående kulturbild från nittonde seklets afton...

Aldén, John

8 D Br. 1900

National Library
of Sweden

1900

Argus Sv.
Polem
Os

ETT SJUTTIOÅRSMINNE

EN ENASTÅENDE KULTURBILD FRÅN
NITTONDE SEKLETS AFTONSKYMNING

AF

ARGUS

= J. Aldén (sannolikt)

PRIS 25 ÖRE

TRYCKT HOS LINKOLN BLOM, STOCKHOLM
1900

1871

SPUTNIKARSMINNE

IN THE HOUSE OF REPRESENTATIVES
AT WASHINGTON, D. C., FEBRUARY 18, 1871

REPORT

OF THE

ETT
SJUTTIOÅRSMINNE

EN ENASTÅENDE KULTURBILD FRÅN
NITTONDE SEKLETS AFTONSKYMNING

AF

ARGUS

TRYCKT HOS LINKOLN BLOM, STOCKHOLM
1900

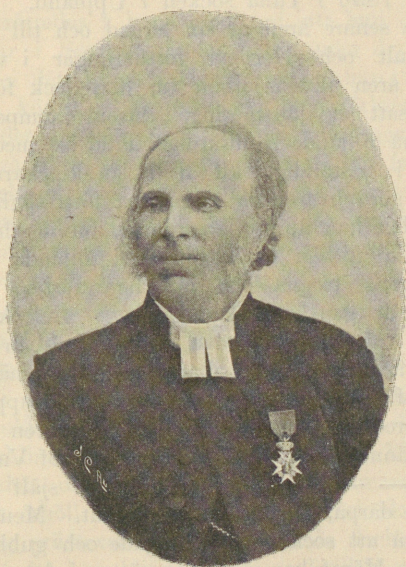
ETT
SJUTTIOÅRSMINNE

EN ENSTÄNDE KULTURBLD FRÅN
NITTONDE SEKLETTS AFTONSKYNING

AF

AROUS

I.

JUBILARENS ANTECEDENTIA.

Hvarje tidevarfs personer och händelser af mera märklig och karaktäristisk beskaffenhet äro alltid produkter af en näst föregående periods tidsriktning och kulturutveckling. Detta är en allmängiltig regel, som i efterföljande minnesteckning finner en slående bekräftelse och med skärpa visar nödvändigheten af genomgripande reformer i hela samhällsordningen icke blott i lagstiftningen och lagskipningen, utan äfven i individernas rättskänsla och moraliska instinkter, emedan det ytterst är dessa som äro orsaken till de märkliga företeelser, som man tid efter annan får bevittna såväl i vårt land som i andra framskridna kulturländer. Det är dessa

allmänna synpunkter, som varit bestämmande för utgifvandet af denna broschyr.

Olof Albert Vallén, hvilkens uppfostran, lefnad och betydelse såsom offentlig personlighet här skall skildras i korta drag, är född den 10 oktober 1830 i Tuna socken i Uppland. Hans far, Olof Vallén, var de senare åren af sin lefnad och till sin död kyrkoherde i Frösthult och Hernevi församlingar i västra Uppland. Under de sista åren af sin lefnad var han dock för sina »besynnerligheter» försatt ur tjänstgöring. Såsom exempel på dessa besynnerligheter må följande sannfärdiga händelse meddelas:

Han låg i beständigt kif med sin klockare, och de båda gubbarna sökte göra hvarandra så många förtretligheter de kunde. En söndag, medan han ännu tjänstgjorde, företog han sig att från predikstolen hålla förbön för klockaren i följande ordalag: »Begares församlingens trogna och innerliga förbön för klockaren Lindevall, som är ganska sjuk och svag.» Klockaren satt dock frisk och sund vid orgeln, hvadan prästens förbön väckte allmän undran och förvåning. Men klockaren beslöt att hämnas, och söndagen därpå blef det ännu galnare. Bland de papper, som skulle uppläsas från predikstolen, insmugglade klockaren ett af följande lydelse: »Tillkännagifves, att kyrkoherden Olof Vallén stilla afled — dagen den — —.» Detta uppläste han själf helt mekaniskt utan att tänka därpå, förrän det var gjordt. Men då blef skandalen för stor, så att sockenborna klagade och gubben blef försatt ur tjänstgöring. Häraf kan med fog sättas i fråga, huruvida han var fullt normal, och det vill synas, som om denna svaghet i hufvudet gått i arf på hans efterkommande; åtminstone hade han en dotter (således en syster till nuvarande kontraktsprosten Olof Albert Vallén), hvilken sedan sin ungdom su tit på dårhuset.

Men af nu anförda omständighet kan man dock naturligtvis icke taga sig anledning att påstå, att det — såsom någon sagt — skulle »ligga ett strå af galenskap i den släkten». Om vår jubilar vet man endast med visshet, att han i sin ungdom var en sprätt och hade mycket högtsväfvande vyer. Han blef löjtnant och började genomgå en kurs på Marieberg för att bli någonting storartadt, men blef afbruten på denna bana. I Gustaf Gullbrands bok »Huller om buller», kapitlet »Röde pastorn», tryckt 1885, läses därom, att han var förlofvad med en vacker och rik flicka. Vid ett tillfälle, då han jämte några kamrater satt och drack på en hög veranda, slog han vad, att han skulle taga en kyss af en anländande dam. Han vågade hoppet, trasslade in sina sporrar i

damens klädning, så att de båda föllo omkull, men han återkom som segervinnare. Men då damen var ingen annan än hans tilltänkta svärmor, blef följd en bruten fot, dito förlofning och ett nödtvunget afskedstagande.

Länge berättades i hans hembygd, att han efter denna händelse gick kvar i Stockholm, där han genom dryckenskap skulle hafva förfallit i det djupaste elände, så att han, huru påkostande det än kunde kännas, nödgades likt den förlorade sonen vända hem till sin fader, dit han gått den nio mil långa vägen till fots. Men kommen så nära, att han var inne på sin faders ägoområde, skall ånger och blygsel hafva bemäktigat sig honom, så att han grubblande satte sig ned på väggkanten, där han slutligen somnat. I detta tillstånd säges hans faders arbetare hafva funnit honom och nödgat honom att följa med hem.

Nu blef han hemma någon tid, tills han hunnit blifva återställd och upplädd. Därefter återvände han till Uppsala, där han åter upptog de genom löjtnatsperioden afbrutna studierna. Men han sattes där under uppsikt af tvänne karaktärsfasta kamrater, nämligen Leopold Collinder (död som kyrkoherde i Fellingsbro) och och August Sahlin (död som lektor i Örebro). V. skulle nu taga filosofiska graden och tenterade äfven i matematik för professor Malmsten samt erhöll högsta betyget. Men så slog han helt plötsligt om och tog prästexamen. Detta kunde dock icke gärna hafva skett i följd af att han blifvit »läsare», hvilket måtte hafva skett något senare, ty det är med full visshet känt, att han äfven som ung präst var sprätt och valsör samt dansade, iklädd prästkrage.

Rätt snart blef han emellertid lärare vid Enköpings femklassiga läroverk. Då hade han blifvit »läsare». Från Enköping fick han, ehuru icke graduerad, befordran till Uppsala högre läroverk, och från den tiden finnes många anekdoter, som äro betecknande för hans stränga gudsfuktan.

En yngling förbjöds att begagna glasögon, emedan detta vore högfärd. Först efter flera dagar, sedan ynglingen upprepade gånger försäkrat, att han ej kunde läsa utan glasögon, fick han ändtligen tillåtelse att använda dem.

En af hans lärjungar berättar: »Då den smala, gängliga gestalten, iklädd en lång, tätt åtsittande lifrock, lät sina små rödkantade ögon irra kring bland oss, under det han litet emellanåt drog i de röda kortklippta polisongerna, tyckte vi oss alltid se en

kolossal rotting öfver oss, och i själfva verket sparade ej den gudsmannen på detta bepröfvade uppfostringsmedel.»

Under bönera, då alla enligt gammal god sed täckte ansiktet med handen, tittade »röde pastorns illistiga öga» fram i en springa mellan ring- och lillfingret; och ve den, som tillät sig att göra något fuffens!

En dag fick V. besök af en kamrat, som frågade honom, hvarför han såg så bedröfvad ut. Härpå svarade V., att han hade stort bekymmer och hade legat i bön till Gud om hjälp i en penningaffär. »Tror du», sade vännen, »att Gud kommer till dig med penningar eller borgen? Kom med mig!» Kosan ställdes till en rik handlande, hos hvilken två vänner hjälpte honom med sina namn. V. ansåg emellertid förmodligen, att det var försynen ensam och icke vännerna, som hjälpte honom, ty han stoppade papperet i fickan och glömde att tacka dem. Kamraten, som ledsagat honom till handlanden, bad honom att åter få se på papperet ett ögonblick. När han väl fått det i sina händer, uppställde han som villkor för återbekommandet, att V. skulle erkänna, att *de* hjälpt honom och att han skulle tacka dem därför. Men detta gick dock ganska trögt. Kamraten gick och V. följde efter. Om-sider bekvämade han sig dock att återvända till handlanden och tacka för hjälpen.

II.

PROSTEN VALLÉN OCH JÄRFSÖ KYRKO- REPARATION.

I detta kapitel måste visserligen äfven åtskilliga andra förhållanden vidröras; men då den riksberyttade kyrkoreparationen och därmed förknippade förhållanden är den axel, omkring hvilken allt det öfriga vrider sig, så hafva vi funnit ofvanstående kapitel-öfverskrift vara den lämpligaste.

Af gammalt hafva alltid de fetaste pastoraten utgjort reträtt-platser för professorer och elementarlärare. V. kunde tillika räkna dubbla tjänsteår, nämligen dels som lärare och dels som präst, hvadan han fick ett af de fetaste pastoraten i stiftet. Järfsö beskrefves också till och med som »en af de skönaste trakter på

jorden», och i en på 1860-talet utgifven bok heter det, att kärnan af Helsinglands befolkning är den i Järfsö, ty där fortlefver den gamla ärbarheten och redligheten.

Märkvärdigt, att en befolkning, som förr hade så godt betyg, kunnat på de senare årtiondena få rykte om sig att vara nästan den sämsta i riket! Hvilka kunna orsakerna vara till en så sorglig förändring?

V. hade alltså ett i både materiellt och moraliskt afseende härligt fält för sin verksamhet. Härtill kom en annan för honom lycklig omständighet, som skalden Edvard Fredin i slutet af 1880-talet anmärker, då han skriver, att i Järfsö kommun rådde fävalde och att på kyrko- och kommunalstämmor — att döma af protokollen — en eller två, alltid desamme, hade ordet; de öfriga tego af inrotad vana, och ordföranden kunde vid framställda propositioner taga tystnadens vältalighet för jakande eller nekande, allt som det föll sig, samt att inga anmärkningar gjordes, utan allt befanns som sig borde. Därför torde den nye herden hafva känt sig full af arbetslust och förhoppning för framtiden.

Och nitisk var han i sitt viktiga kall, såsom det ägnar och anstår en andans man. I kyrkan predikade han mellan en och två timmar. Dessutom höll han många och långa bibelförklaringar och bönemöten. Till medhjälpare hade han en arbetsam och afhållen komminister. Men denne fick ofta erfara, att kyrkoherden ej tälde någon med honom jämgod, än mindre öfverlägsen. Redan från början plägade Vallén från predikstolen utpeka den honom misshaglige, hvilket också skedde med den allmänt omtyckte komministern Forslöf. Männe den gamle Adam satt kvar i någon liten vrå af hjärtat och förledde Vallén att vilja öfverglänsa alla andra? Människan är svag, och det kan ju hända ibland, att omvändelsen icke är så hel och fullkommen.

Såsom betecknande för uppfattningen af hans personlighet och skaplynne redan då må anföras, att en hemmansägare vid ett tillfälle, då han af V. förmanades att bättra sitt lefverne, visade på sin fårskinnspäls och sade: »Äfven jag har fårakläder.»

Vid denna första tid af sin verksamhet i Järfsö var V. fri-religiös. Bönhus byggdes och Valdenströms skrifter föredrogos. Men detta tillvägagående af en statskyrkans präst kunde naturligtvis icke vara i domkapitlets smak, så att vår vän V. fann sig föranlåten att slå om. De Valdenströmska skrifterna, som han förut framhållit, klandrade han ifrigt, hvarför många, som på allvar hyllade Valdenströms åsikter, lämnade kyrkan och uppförde

eget missionshus. Sålunda var det en betydlig del af församlingens andligt sinnade, som afsöndrade sig från kyrkan.

Att V. uppfattade sin kallelse såsom en sannskyldig statskyrkans tjänare, visade sig redan från början icke minst i hans ekonomiska sträfvan. Strax efter det han kommit till Järfös, förekommer sålunda frågan om ersättning för foder, som förstörts af att spetälskehemmets patienter tagit sig motion på en prästgården tillhörig ängslapp. Att hans företrädare i ämbetet utan ersättning tillåtit sjuklingarna denna välbehöfliga vederkvickelse, det kunde naturligtvis ej vara bindande för honom. Dessutom behövas ju medel för utöfvande af den kristliga gifmildheten. Om vi ej missminna oss, lästes på 1880-talet under rubriken »gäfvor till upprätthållandet af en kristlig soppkokningsanstalt på Sundaöarna»: »kyrkoherden V. — 10 kronor».

Nu kommer den stora och långvariga affären, som låtit så mycket tala om sig: *frågan om kyrkans reparation*. Denna märkvärdiga affär bör skärskådas närmare i detalj, ty redogörelsen därför, grundad på stämmoprotokoll och andra offentliga handlingar, har den stora förtjänsten, att mycket kan läsas mellan raderna.

Ingen gillad ritning och intet kostnadsförslag funnos förrän år 1890. Detta hindrade icke V. från att år 1887 i ett kyrkostämmoprotokoll, till sin riktighet bestyrkt af Anders Ersson i kyrkbyn och Jon Jonsson i Nor, införa, att »Svenssons förslag» blifvit »i nåder fastställt den 13 oktober 1882». År 1882 begärde han också utstämpling af virke å boställets skog till reparation enligt nyssnämnda förslag. Den från början alltför stor tilltagna kyrkan skulle nu äfven förses med läktare, hvarom dock ingenting nämnes i Svenssons förslag.

Utstämplingen beviljades, och samma år afverkades, enligt af Olof Persson i Berga uppgjord tunningslista, 42,526 kub. fot rundt virke, för hvars »transport» kyrkobyggnadskassan vid årets slut hade en skuld af 6,404 kr. 90 öre. Genom dels tillagda årliga räntor och dels inköp af rundt och sågadt virke ökades skulden — såsom synes af följande utdrag ur Valléns egna uppgifter till Uppsala domkapitel rörande kyrkobyggnadskassan — sålunda:

1:o) För år 1886:	
Skuld till år 1887	6,089,72
2:o) För år 1887:	
Skuld från 1886	6,200

Skuld, utgående från balans vid 1887 års slut	6,200
3:o) För år 1888:	
Skuld från år 1887	7,446,91

Ett ovanligt sätt att föra räkenskaper! Det tyckes, som om skulden skulle hafva ökats under nyårsnätterna.

I kyrkostämmoprotokollet för den 18 maj 1890 står, att »hr Lindström föreslog, att revisorerna skulle genomgå föregående årens räkenskaper för att utreda, om skulden grundar sig på laga kraftvunna beslut. Detta vägrade ordföranden upptaga till behandling».

Virket reviderades första gången 1888; prosten Vallén hade dock lämnat två ämbetsintyg på, att virket »efter transporten till kyrkan» reviderats och godkänts två gånger förut, första gången då ännu endast 5 vagnslaster af 28 anländt till Järfösö. Afsikten härmed var nog att förekomma en som onödig ansedd revision af virket. För samma ändamål synes också landshöfdingen C. A. T. Björkman i mars 1888 hafva uppträdt i Järfösö kommunalrum med ett ljungande tal, i hvilket han bland annat beskyllde vissa personer för att motarbeta kyrkans reparation och särskildt utpekade en frånvarande, hvilken han lofvade att rekommendera på vederbörlig ort. Detta måtte han ock hafva gjort rätt grundligt. »Men efter landshöfdingens uppträdande skulle», säger Fredin, »ingen våga knysta mer om virket.» Det förefaller, som om prosten Vallén och kyrkorådet också blifvit vilseledda, när kyrkorådet på kyrkostämma i maj 1888 uppger, »att virket utgör 265 tolfter 2-tums plank och 248 tolfter bräder», under det den af jägmästaren Gyllenhammar i juni samma år uppgjorda inventarieförteckningen uppger tillsammans 158 tolfter 2 st. plankor, däraf 36 tolfter 4 st. 3-tums, 57 tolfter 2¹/₂ tum och endast 64 tolfter 10 st. 2-tums, samt tillsammans 464 tolfter bräder.

Det där virket både vägdes och mättes, men befanns vid öfverlåtandet till byggmästaren år 1891 utgöra endast 9,304 kub-fot, betingande ett värde af 4,015 kronor. Skulden för allt virket uppgick emellertid vid 1889 års slut till 7,834 kronor. Härom läses i andra häftet af »Järfösö kyrka och hennes reparation»: När 42,526 kub-fot timmer försågas, så bortgå i sågning omkring 33,222 kub-fot.*) Ja, så är det bekräftadt, bevisadt och ådaga-

*) Kursivering gjord af denna broschyrs förf.

lagdt. Nu återstår att tro och tiga, tiga och tro, att allt är fullt riktigt. Prosten Vallén har sagt det; kyrkovärdrarne ha bevisat det. Socknens enda ångsågverksägare och i allo mest betrodde man har bekräftat det, och innalles 23 de störste förståsigpåare ha bestyrkt det. »Domkapitlet ville ej heller veta af någon virkesbrist.»

Det märkvärdigaste af allt är dock, att efter viktberäkningen uppstod till och med ett öfverskott af 2,373 kub-fot, trots det att jägmästare Gyllenhammar redan förut i därom af prosten Vallén infordradt utlåtande intygat, »att icke allt virke, som ur timret erhållits, nu finnes, synes vid endast en flyktig granskning af inventariet».

Efter denna förträffliga virkesaffär drogo sig många, äfven bland de världsligt sinnade, från kyrkans angelägenheter.

På tal om virke må nämnas, att V. hos k. m:t anhållit att af gunst och nåd få sig för egen del tilldelad 4,716 kronor från de ekklesiastiska boställes skogsfond till byggnadshjälp. Som skäl härför uppgaf han sitt »ekonomiska betryck och obestånd», samt att han icke erhöi ens hundra kronor i arrende för sitt boställe, 16 öresland. 1,076 kronor tillerkändes honom ur nämnda fond för lämnadt byggnadsvirke, oaktadt till reparationen af prästgårdens hus skulle hafva användts 7,752 kub-fot virke i sågad form, däraf 5,930 kbf. utstämplat af boställets skog, och det öfriga, 1,822 kbf., dels blifvit inköpt af församlingens medel och dels tagits af kyrkans virke.

För jämförelse må nämnas, att efter en komministerbostället öfvergången eldsvåda k. m:t hade för från bostället försåld skog tillerkänt innehafvaren, på hvilken ensam hvilar all byggnads- och underhållsskyldighet, några hundra kronor i byggnadshjälp; men prosten Vallén och kyrkorådet lade sig hindrande emot utbekommandet af medlen, så att komministern måste för andra gången vända sig till k. m:t, innan dessa kunde utfås, dock nu förminskade genom rättegångskostnader.

Samma år, revisionen af virket ägde rum och den stora bristen lagts i dagen, erhöi prosten Vallén vasaorden, instiftad som belöning för stora förtjänster om det allmänna.

III.

JUBILAREN SOM STÄMMO-ORDFÖRANDE.

Om hans ifver och noggrannhet som kyrkostämmans ordförande bära protokollen otaliga bevis. En registrator i ecklesiastikdepartementet har en gång sagt, att af alla de protokoll, han varit i tillfälle att se från olika delar af riket, äro de, som prosten Vallén affattat, de mest egendomliga, skrifna härs och tvärs och med en mängd ovanliga förkortningar. Protokoll finnas, som innehålla beslut om matlags- och personella utgifter till kyrkans reparation, äfven sedan dessa utskylder blifvit i lag afskaffade. När år 1881, då ännu ingen visste, huru kyrkan skulle repareras, föreslogs att upptaga ett lån på 40,000 kr., heter det i protokollet: »Ordföranden bevisade med den föreslagna uppbördssumman, att kommittéen föreslagit upptagande af ett amorteringslån, åtminstone 45,000 kronor stort.»

Öfverstrykningar och skrifningar mellan raderna hafva icke sällan förekommit. Vid ett tillfälle upptog justeringen af ett protokoll omkring tre timmar »till följd af ordförandens hårdnackade motstånd mot behöriga rättelser». Men så voro också justeringsmännen fem. Vid ett annat tillfälle anhöll stämman enhälligt, »för att få ett enda protokoll ostridigt, enigt afslutadt», att V. måtte afstå från sin uttalade reservation, rörande en fråga, som icke var pålyst och hvarom på stämman icke yttrats ett enda ord. En annan gång finna vi V. efter protokollets justerande hafva antecknat sin reservation, »emedan» såsom han själf skrifvit, »han glömde det vid justeringsunderskriften.» Protokoll finnes till och med, som icke är dateradt, och där anmärkningarna vid justeringen upptaga ungefär lika stor plats som halfva protokollet. En tillfällig opasslighet kan dock ju vid detta tillfälle ha förelegat. Vid ett beslut om kyrkovaktarens aflöning uppgaf ordf., att den »skall utgå efter uppbördsgrund för kyrkobyggnad». Då emellertid påminnelse ett annat år gjorts, att kyrkvaktaren vid debiteringen icke hänförts till kyrkobyggnaden, svarar prosten, »att lönen må utgå efter lag och ej godtyckligt, efter lagen för kyrkobyggnad». »Det abnormalt förslaget torde härstamma från en spefågel,» skrifver V. till domkapitlet och tillägger, att »det vore godt, om stämman finge en

vink därom, att hon öfverskridit sin befogenhet.» Beslutet brydde han sig icke om att söka få ändradt, säger han. Men hvem var här spefågeln?

Såsom exempel på V:s sällsynta förmåga att leda förhandlingarna vid kyrkostämmorna må ytterligare anföras, att då det år 1890 var fråga om att antaga ritning och kostnadsförslag till kyrkans reparation, framställde ordförande i landshöfdingens närvaro propositionen sålunda: »Antager stämman arkitekt Ekholms förslag med eller utan modifikationer?» hvilken fråga, enär den blef obesvarad, ånyo upprepades och först efter landshöfdingens erinran fördelades så, att den kunde besvaras med ja eller nej. Då det samma år blef fråga om antagande af entreprenör, ansåg V. obehöfligt att framställa proposition på mer än ett af sju gjorda anbud, till dess han blef erinrad om att pålysningen omfattade alla ombuden. Han trodde det väl vara nog med den första med enhälligt ja besvarade propositionen.

Ja, så är det beskaffadt med hans duglighet att föra ordet och framställa propositioner på stämmorna!

I sammanhang härmed må ock nämnas något om hans sätt och tillmötesgående mot dem, som begärt att få taga afskrifter af protokoll. Han har förvisat afskriftstagare till en mörk och kall tornkammare, dit han förut burit upp protokollsboken. Han lyste på i kyrkan, att afskrifter finge tagas den 15 och 30 i hvarje månad och då endast på angifna timmar. I februari månad kunde således blott vid ett tillfälle afskrifter få tagas. En person berättade, huru han skref, tills dess bläcket frös, och sedan fortsatte med blyertspenna, tills han blef så valhändt, att han icke kunde hålla i pennan. Men han medhann ändå blott omkring halfva handlingen, som skulle afskrifvas, och måste sedan vänta en månad innan han kunde få slutet. Sveriges grundlag säger dock, att officiella handlingar skola genast utan tidsutdräkt utlämnas åt hvem det äskar vid ansvar såsom för tjänstens försummelse, om sådant obehörigen fördröjes.

Här må icke underlätas att anföras några uttryck ur ett protokoll, där ordföranden så vackert återgifver sina egna ord, »att man i ett sådant kärleksverk måste allmänt gå hvarandra i kärlek till mötes, och att man därmed ej skulle belasta ensamma personer, såsom gamla pigor,» o. s. v., samt att praxis varit just den på senare tiden, hvarom särskildt Bollnäs församling bar ett *närgående, vittne*» (kursiveringen gjord af förf.) I samma protokoll står det äfven, att man skall vara rättvis mot bönderna, som mången gång

hafva svårare att reda sig än torpare och husmän, hvadan de behöfde kraftigt understöd af de för inkomst bevillingsskyldige.

Ja, det står verkligen sådana där godbitar i protokollen.

IV.

PROSTEN VALLÉN OCH SKOLORNA I JÄRFSÖ.

I fråga om skolhusbyggnader däremot hafva de för inkomst bevillingsskyldige, bland hvilka just V. själf haft det största antalet fyrkar blifvit skonade. Kyrkostämmoprotokollen utvisa för debiteringen sådana grunder som dels »bärglighet», dels »en fjärdedel efter matlag och tre fjärdedelar efter öresland. »Medlen skulle af byvaktaren inom roten uppbäras.»

Sålunda uppbyggdes det ena skolhuset efter det andra. I en by hafva husfäderna med omsorg uppfört och inredt sitt skolhus I en annan by finna vi ett helt torftigt uppstapladt sådant; i en annan åter blott väggar och yitertak utan inredning, och i ytterligare en annan finna vi intet skolhus alls, utan byamännen hafva hyrt lokal. När nu skolhusen skulle antingen repareras eller ställas i ordning så pådref V., att detta skulle ske efter allmän fyrk. De byamän, som haft stora omkostnader för sitt skolhus, nödgades sålunda bidraga till skolhusen i de byar, där ringa eller inga omkostnader gjorts af byamännen för detta ändamål. Prostens afsikt var nog att få husfädernas skolhus erkända som socknens tillhörighet, hvilket kunnat vara bra för honom i vissa fall. De, som icke uppfattade denna afsikt, besvärade sig att börja med öfver ett kyrkostämmobeslut, som innehöll åläggande för husfäderna i tre byar att ensamma betala hyra för skollokal, till dess de uppfört en stomme till skolhus. Nu, som eljest, gynnades V.s förfarande af landshöfding C. A. T. Björkman, men vid högre instanser blefvo byamännen befriade från att erlägga hyra för skollokal, under det de samtidigt, i likhet med alla andra, deltaga i utskylderna för skolväsendet.

Med anledning af V.s underdåniga besvär i denna fråga hade han anmodat förste läraren vid Stenhamra skola i Ljusdal Axel Jonsson att hålla kyrkostämman i Järfsö. Ehuru det gällde en utgiftsfråga, hölls stämman samma dag den blifvit pålyst torsdagen

den 6 januari 1898. Protokollet uppgifver dock, att »kyrkostämman hade till i dag blifvit i laga ordning utlyst att hållas». Vidare upplyser protokollet, att »ingen begärde ordet och i frågan ville yttra sig». Klockaren J. Jansson begärde ordet, men tilläts icke att yttra sig; detta verkade afskräckande på de andra närvarande. Häraf begagnade sig V. i sina påminnelser i målet och säger, att förfaktaren af, att hyran bör utgöras af församlingen, icke vid svaromålstämman afgaf någon förklaring och således synes hafva afstått från sitt onödiga yrkande», hvadan han (prosten) i djupaste underdånighet anhåller, att hyran till skollokal må såsom förut utgöras af roten. Men den gången hjälpte hvarken hans påpasslighet eller djupa underdånighet.

Ett annat märkligt drag må anföras. Ett skolhus brann upp. På kyrkostämman, som hölls af prostens son, »herr pastorn», ålades byamännen att antingen på egen bekostnad uppföra nytt skolhus eller till socknen öfverlämna det uppburna brandstodsbeloppet. En hemmansägare, som på byamännens vägnar uppburit brandstoden, skulle enligt protokollet på stämman hafva yttrat, »att han på skolrådets vägnar brandförsäkrat skolhuset och att han afstod rätten till brandstoden». Protokollet är justeradt af prosten, kyrkovärden Jon Jonsson och skolrådets vice ordförande Anders Ersson i kyrkbyn. Besvären öfver detta protokoll lämnades af landshöfding Björkman utan afseende, men i högre instanser ålades hela distriktet, att bekosta skolhusbyggnaden, utan att brandstodsbeloppet tillerkändes distriktet. Om det förut nämnda anförandet i protokollet intygade flere personer, att det var oriktigt. Personen i fråga hade sagt, att han försäkrat huset på *rotens* vägnar och gärna afstode *sin andel* af brandstoden. I förklaringen i ärendet styrkte prosten protokollets riktighet med ett intyg, hvori samme person upprepar sitt yttrande i enlighet med protokollet. När samme person efteråt af andra tillspordes om orsaken till det lämnade intyget, lät han utfärda ett nytt intyg, hvori står, att det förra intyget »skrefs af pastor Holm på anmodan af prosten Vallén, underskrefs på god tro och af förtroende till dessa båda prästmän med mitt bomärke, emedan jag icke själf kan hvarken skriva eller läsa skrifvet». I sitt sista intyg uppgifver han sitt yttrande hafva lydt så, att han försäkrat skolhuset på skolrotens vägnar, och att han afstod endast sin andel af det erhållna brandstodsbeloppet. De klagande företedde också intyg om, att skolhuset försäkrats å rotens vägnar, och att afgifterna erlagts af brandrotmästarne inom skolroten. Prosten och skol-

rådet betygade än en gång, att skolhuset försäkrats af dem. I sanning en beundransvärd uthållighet!

Prostens förhållande till lärarepersonalen liknar den godsinte faderns till sina barn, då dessa ägna honom en oinskränkt lydnad med åsidosättande af allting annat. Det har därför förekommit, att en fått betalning ur skolkassan *utöfver*, en annan *under* det årliga lönebeloppet. Revisorerna hafva ett år yttrat om detta utanordnande, att »som det ej skett på grund af skolrådets beslut, kunna vi icke godkänna denna oss förefallande godtyckliga anordning».

Här må ock nämnas, att bland 24 af revisorerna mot Vallén framställda anmärkningar också var den, att han *af sin lön* sändt 5,000 kronor till bankinrättning i Söderhamn *med begagnande af tjänstefrimärke* samt att han *bilagt* *assuranskvittot till socknens räkenskaper* såsom verifikation på en dess förmenta utgift, hvarigenom, enligt revisorernas förmenande, både staten och kommunen betalade porto (omkring 1 kr. 20 öre hvardera) för V:s enskilda affärsbref. Kyrkostämman gillade revisorernas alla 24 anmärkningar, under det domkapitlet ogillade dem och beviljade V. decharge. Den 28 febr. 1891 undanröjde dock k. m:t till alla delar domkapitlets utslag. Men dessförinnan (den 4 febr. 1891) hade komminister Björklund, med anledning af revisorsanmärkningarna, af domkapitlet ådömts varning. Till detta utslag var ej fogad någon besvärshänvisning. Det är nämligen att märka, att Björklund var en af revisorerna.

En underlig historia!

V.

O. A. VALLÉN SOM KONTRAKTSPROST.

Om hans förhållande i denna del af sin verksamhet må först nämnas, att af kontraktets åtta prästmän äro fyra förklarade odugliga att uppehålla sina tjänster. Hans kärleksfulla sinnelag har nödgat honom att alltid hafva någon ämbetsbroder till föremål för sin synnerliga välvilja.

En kyrkoherde, mera upplyst än många bland präster i allmänhet, skulle lämna plats för prostens son. Så var allhärskarens

beslut. Efter åtskilliga åtgärder, som af missförstånd kallades trakasserier, utfärdade prosten ett ämbetsintyg, att kyrkoherden för sin sjukdoms skull väl kunde tillåtas att någon gång hålla föredrag i något skolhus, men skulle från sina tjänsteåligganden befrias. Kyrkoherden erhöll intyg af tvänne läkare, att han var frisk och sund både till kropp och själ. Domkapitlet fäste afseende vid sitt ombuds (Valléns) intyg, och så kom »herr pastorn» till församlingen, som sedan blifvit kallad »Valléns annex». Prosten, än ytterligare missuppfattad, blef af kyrkoherden kallad till ansvar inför Uppsala rådhusrätt för sitt intyg. Efter ett prästmöte i Järfsö fann sig dock kyrkoherden föranlåten att återkalla stämningen, enär han, såsom orden fallit, var i helvetet och hade alla prästerna omkring sig, och hvad ville han då göra. Den, förutom af åtta prostens medhjälpare, allmänt afhållne kyrkoherden har såsom en redlig kristen funnit sig i sin ställning samt fortfar ännu att verka för upplysning, nykterhet, sedlighet och gudsfruktan och har på anmodan rest vida omkring och hållit föredrag. Hvad honom vederfarits genom hans förmans tillskyndelse har dock gripit honom djupt, så att han på några år öfver höfvan åldrats och afmattats.

VI.

JUBILAREN OCH HANS KOMMINISTER.

Åt detta förhållande, som blifvit riksbekant, men på afstånd mycket missuppfattadt af dem, som äro obekanta med detaljförhållandena på platsen, må en något utförligare skildring ägnas.

Att Valléns ämbetsbroder i Järfsö fått sin beskärda del, är allmänt känt. Komministern är icke blott en frisinnad man, utan han har äfven ända ifrån början med kraft försvarat både sin och andras rätt emot en förman, som vill vara enväldshärskare. Hetast uppblössade striden när komministern jämte tvänne andra revisorer gjorde åtskilliga anmärkningar emot sättet att sköta räkenskaperna öfver församlingens kassor, särskildt den förut berörda virkesfrågan. Dessa anmärkningar voro nämligen för vissa personer något obekväma och ansågos af dem vara alltför närgångna.

När V. icke kunde genomdrifva sin vilja i fråga om skol-

väsandets ordnande, fick komministern skuld för beslutet, till och med äfven då han varit frånvarande. I någon afsikt, som då var oförklarlig, infördes i protokollet, att komministern deltog i beslutet; men vid justeringen bevisades, att så icke var förhållandet. Vid ett annat tillfälle godkändes icke vissa mot komministern i ett kyrkostämmoprotokoll riktade beskyllningar. En annan gång åter afgaf prostens ensam sina röster mot hela kyrkostämman och blef öfverröstad; komministern hade nämligen icke bättre vett än att rösta efter egen öfvertygelse, och så fick han den tillvitelsen att hafva röstat mot bättre vetande.

Dåvarande sergeanten Knut Rönnqvisth hade i egenskap af kommunalstämmans ordförande infört i ett protokoll, till riktigheten bestyrkt af »direktören», kyrkovärden Hans Olsson i Våga, »godsägaren», landstingsmannen, »konglige direktören» m. m. Olof Persson, n. v. possessionaten Sven Brun och vice ordföranden i kommunalnämnden O. E. Collin, att komministern uppfört sig på ett sätt, om hvilket domkapitlet i därom fälldt utslag utlåter sig, att »han låtit för hans prästerliga kall opassande och hans anseende inom församlingen nedsättande förfaranden komma sig till läst». Nitisk, som alltid, skyndade prostens att genast till domkapitlet insända utdrag ur protokollet i hvad det berörde komministern. Sedan häradshöfding Th. A:n Hagander afvisat målet och utan besvärshänvisning ålagt komministern att betala rättegångskostnad, gaf Svea hofrätt det utlåtandet, att målet hörde till häradsrättens handläggning och skulle på anmälan upptagas. Tolf vittnen hördes sedan vid häradsrätten, utan att något kunde läggas komministern till last vare sig i ord eller handling. Stämmans ordförande blef däremot bötfälld. Innan målet hunnit utageras, hade dock domkapitlet redan utfärdat sitt bestraffande utslag. Inför denna ordningsföljd står man undrande och spörjande.

V:s sista rekommendation är så betecknande, att den för ingen del bör förbigås. Däri heter det, »att inom kyrkorådet icke en enda röst motsatt sig kyrkorådets hemställan att få komministern afstängd från tjänstgöring». Af kyrkorådets nio medlemmar deltog i beslutet: kyrkovärden Jon Jonsson i Stene och Hans Olsson i Våga, bönderna Anders Ersson i Kyrkbyn och Olof Jonsson i Bondarf, alla fyra tillhörande de åtta på afsättning yrkande, samt en suppleant, hvilken dock efteråt förklarar sig icke haft kännedom om den af prostens Vallén underskrifna besvärsskriftens innehåll. Prosten grämer sig öfver de bakslag, han fått hos k. m:t på besvären angående hyresersättningen till skollokal i Sanna,

Vik och Föränge byar samt brandstodsuppbörden och byggnadsskyldigheten i det i Förnebo nedbrunna skolhuset. Prosten talar om »en förment brist i ett parti plank och bräder, som användts till kyrkans reparation, för hvilket parti redogörarne, kyrkovärdarne J. Jonsson och H. Olsson vid flera majstämmor fått decharge». När man jämför prostens uttryck »förment brist» med jägmästare Gyllenhammars förut anförda yttrande, »att icke allt virke, som ur timret erhållits, nu finnes kvar», häpnar man öfver prostens gränslösa — mod, ett mod, som dock icke kan värja honom från att midt på ljusa dagen se kyrkvirkesspöken. Beträffande decharge för kyrkvirket är sanningen den, att därom har aldrig ens varit fråga på någon enda majstämma.

Ville de måhända blifva utaf med komministern, emedan, som det heter i andra häftet af »Järfö kyrka och hennes reparation», en del af virket predikar från kyrkans tak, och dess golf-tiljor vittna för närvarande och kommande släkten om de framstående och ledande männen som fröjdats öfver framgången af det verk, de främjat, och förgätit redogörelsen för förvaltningen och användandet af äfven skogens träd». V:s heliga nitälskan och ädla harm ger sig på ett hofsamt och värdigt sätt uttryck, då han säger, att komministern »fortsatt att öppet drifva hån och gyckel med sitt ämbete», och att hans »utöfvande af prästäm-betet måste för enhver tänkande förefalla som ett gyckelspel». »Man hade väl trott», skrifver han, »att komministern efter ådömd suspension skulle hålla sig stilla», men han »finner blott nöje i att håna och åstadkomma förargelse». Att komministern vågat uttala egna åsikter i kyrkvirkes- och skolfrågorna, »det kan kyrkorådet ej annorlunda anse än som ett i hög grad brottsligt förfarande»; och att han vågat inblanda sin »kyrkoherde och kontraktsprost är i sig själf brottsligt och synes förtjäna domkapitlets afsättningsdom, hvadan hans försättande ur tjänstgöring ej kan vara för mycket».

Men k. m:t, liksom förut Svea hofrätt, ansåg det visst vara för mycket begärdt, ty vid V:s anföranden och domkapitlets därpå grundade utslag fästes intet afseende.

Man finner här af, att V. icke förgätit den kyrkolagens förskrift, som säger, att »pastor skall bete sig emot kapellanen vänlig, benägen och höfvisk och betänka, att han är hans medtjänare i ordet, och bör därför lämna honom sin tillbörliga heder och värda sig om hans välgång och goda anseende hos församlingen».

Talet åtta tyckes vara för prostens V. i vissa afseenden gynn-

samt. Detta tal är förut angifvet. Åtta voro nu också de, som vidtogo den betydelsefulla åtgärd, hvarigenom komministern Gustaf Björklund blef af Uppsala domkapitel för alltid skild från ämbetet. Dessa prosten Valléns vänner och själsfränder voro: Jon Jonsson i Stene, Hans Olsson i Våga, Olof Olsson i Kramsta, Olof Jonsson och Jon Olsson i Bondarf, Anders Hansson i Sanna, Anders Henriksson i Tå och Anders Ersson i Kyrkbyn.

Då emellertid domkapitlet — trots att sådana brott, som förtjänat afsättning för alltid, ansågos föreligga — glömde att genast afstänga komministern från ämbetet, fann sig prosten V. för-anlåten att, innan domkapitlets utslag vunnit stadfästelse, jämlikt sin plikt påminna om denna försummelse, därvid anförande nyss citerade rekommendationer.

Svea hofrätt och k. m:t ändrade utslaget till ett års suspension för 1) en nyårspredikan, hvori han »tillåtit sig opassande och anstötliga hänsyftningar mot församlingens myndigheter och enskilda församlingsbor», 2) att han vid ett husförhör företagit sig att hålla förbön för tre inom förhørsroten boende personer, 3) att han vid katekismipredikningar låtit sjunga med afseende å ämnet för föredragen olämpliga psalmer, och 4) att han utan anmälan aflägsnat sig från en pågående visitationsstämma. Genom det i de tre första punkterna anförda ansågs han hafva »uppsåtligen brutit mot sin ämbetsplikt» och genom den fjärde »visat försummelse», »men i öfrigt ej blifvit i målet styrkt, att han gjort sig skyldig till ämbetsbrott».

Om predikans innehåll må upplysas, att ingen gjort anmärkning mot dess sanningsenlighet; men mången sanning måste understundom förtigas, eller också får den icke uttalas i den ordalydelse, som blifvit använd i denna predikan, hvilken sedermera blifvit utgifven i tryck. De personer, för hvilka förbön hölls, voro Björklunds anklagare. Den ene af dem, en nämndeman, har ådömts sex månaders fängelse, och hans son häktades i år (1900) för förfalskning. För dylika personer får alltså en präst inom svenska statskyrkan ej hålla förbön. Katekismipredikningar äro afskaffade enligt den då gällande kyrkohandboken, men ämnenäna för sådana voro af prosten pålysta. De olämpliga psalmerna handlade om död och förgängelse, hänsyftande på den då innevarande hösttiden. Aflägsnandet från visitationsstämman berodde på svårartad kolerinsjukdom. Sådana voro de stora »brott», för hvilka Björklund dömdes!

Beträffande den första punkten vittnade prestens son, vice

pastorn i Ljusdal A. J. Vallén, inför häradsrätten, att han gått i kyrkan för att göra anteckningar. Sådana voro också bifogade anklagelsen. På domkapitlets förut gjorda förfrågan, om anteckningarna voro riktiga, uppgaf han, att komministern uttryckte sig så och i den ordning, som han uppgifvit. Två andra vittnen uppgafvo enstämmigt annan ordalydelse än den som Vallén beedigat. Vallén framkallades år nyo inför rätten och uppgaf då, att han haft sin plats bakom en pelare långt nere i kyrkan. I protokollet uttryckes detta af häradshöfding Hagander, hvilkens själasörjare »herr pastorn» var, sålunda: »På fråga uppgaf Molin (ett af vittnena), att han suttit längre fram i kyrkan än vice pastor Vallén, hvilket denne medgaf, men vidhöll Vallén, att hans citerade delar af predikan, som han genast nedskrifvit i kyrkan, vore fullt riktigt återgifna.»

Att en person som icke är skriftställare eller tidningsreferent, går till kyrkan för att göra anteckningar samt sätta sig bakom en pelare för att vara dold — hvad kan ett sådant tillvägagående kallas? Och märk härvidlag, att Vallén går till kyrkan för att göra anteckningar, men när dessa icke stämma öfverens med de andra vittnenas utsagor, säger han sig haft sin plats bakom en pelare långt ned i kyrkan, med hvilken omständighet han utan tvifvel ville antyda, att han kanske icke hörde alldeles rätt men vidhöll ändock riktigheten af sina anteckningar.

I tidningen Landskrona-Kurien för d. 21 okt. 1899 läses i fråga om komminister Björklunds afstängning från ämbetet: »Det är en mörk punkt i en ännu svartare historia om kyrkans ofördragsamhet och intolerans. Björklund är absolutist och håller emellanåt ljungande nykterhetsföredrag och föredrag mot kriget och militarismen, något som en rättrogen präst naturligt bör underlåta att göra. Och mera än så: komminister Björklund har icke skrifvit några oegentliga stämmoprotokoll, hvilket eljes plågar förekomma, och så umgås han icke med socknens storbönder och prost — allt omständigheter, som förklara, hvarför han blifvit af domkapitlet »afsatt» från sitt ämbete.

Hudiksvalls Allehanda för den 15 nov. 1899 säger: »Det är oss hardt när omöjligt att fatta, huru de upprörande interiörer, som blifvit lagda under våra ögon, kunnat så fortgå under årens lopp och som slutligen synas ha öfvergått till praxis i socknens ecklesiastika och kommunala lif».

Det bör anmärkas att de båda citerade tidningarna använde

ännu starkare uttryck, hvilka vi dock af flera skäl icke vilja återgifva.

Härtill kunna vi i förbigående foga äfven den reflexionen, att komminister Björklund föröfrigt icke är den första svenska präst, som blifvit trakasserad för politiskt frisinnade åsikter, ehuru naturligtvis andra »brott» uppsökts som förevändning.

I Söderhamns-Kuriren har under rubriken: »*Konungens dom, och folkets dom*» återgifvits ett af öfver 150 röstberättigade medlemmar af Järfös kommun undertecknad, så lydande intyg:

»I anledning af Olof Olssons i Kramsta och Jon Jonssons i Stene m. fl. angivelse mot komministern Gustaf Björklund i Järfös samt samma personers besvär öfver Kongl. Maj:st och Rikets Svea Hofrätts den 31 januari 1899 gifna utslag i målet mot Björklund få vi undertecknade sockenbor i Järfös samt medlemmar i socknens kyrko- och kommunalstämma upplysa och intyga:

att komminister Björklunds angifvare och motparter ingalunda föra församlingens eller ens något större antals af församlingsborna talan;

att angifvarnes tal om, att Järfös församling bör »blifva befriad från en präst sådan som Björklund», alls icke är uttryck för den allmänna meningen inom församlingen;

att, tvärtom, pastor Björklund af folket i allmänhet i socknen är högt värderad och afhållen såsom en rättskaffens, sanningsälskande och i sitt kall synnerligen nitisk och duglig prästman;

att pastor Björklund, så vidt vi kunnat finna, vid kyrkostämmo- och andra allmänna angelägenheter alltid velat främja det allmänna bästa inom församlingen och oförskräckt gjort sig till tolk för det stora flertalet skattdragande församlingsbor gentemot ett mindre tal stora kyrkägare, som velat egenmäktigt styra och ställa med kommunens angelägenheter efter sitt godtycke utan hänsyn till de öfriga sockenbornas mening och bästa;

att tydligen just detta pastor Björklunds själfständiga och rätt-rådiga uppträdande å kyrko- och kommunalstämmor varit anledning till hans nuvarande åklagares fiendskap och till ifrågavarande åtalet mot honom från en del socknens stormän under ledning af församlingens kyrkoherde prosten O. A. Vallén;

att nu antyddas hatet mot komminister Björklund synnerligen häftigt upplågade, sedan Björklund i egenskap af en bland revisorerna af församlingen räkenskaper gjort en del anmärkningar mot de af prosten Vallén förda räkenskaperna, särskildt beträffande den brännande frågan om virkesutstämplingen å kyrkoherdeboställets skog i och för reparation af Järfös kyrka.

I anledning af nu anförda faktiska omständigheter samt med hänsyn vidare till det nit och den duglighet, som pastor Björklund enligt vår åsigt alltid visat i utöfningen af sitt kall såväl genom sina om synnerligen goda predikogåfvor vittnande predikningar som genom en omsorgsfullt och skickligt meddelad undervisning åt nattvardsundomen, få vi undertecknade såsom vår välgrundade, bestämda mening och lifliga önskan uttala, att pastor Björklund måtte bibehållas vid sitt ämbete, som han alltjämt utöfvat till fromma för församlingen i dess helhet. Järfso i april och maj 1899».

Originalen till detta intyg med underskrifter finnes bland handlingarna i det förut omkrifna hos konungen afgjorda målet.

VII.

PROSTEN O. A. VALLÉN SÅSOM SJÄLASÖRJARE.

Hans ifver — möjligen en kvarleva af knekten — och hans tankspriddhet, en egenskap, som ofta brukar tillskrifvas vetenskapsmän, ha ibland förorsakat honom små missöden. Sålunda har han affordrat församlingsbor penningar för prästbetyg, vid husförhör, begrafningar, lysningars uttagande, vigslar och barndop. Naturligtvis har detta berott på glömska af att dylika sportler äro genom lag afskaffade. En dylik okunnighet hos en präst på landet är ganska förlåtligt, då man tager i betraktande, att det icke alls är ur mannaminne, då en teologie professor i Uppsala icke visste, hur gammal en präst skulle vara för att få aflägga pastoralexamen.

Men vidare!

Då vid ett husförhör, som hållits af komministern, denne ej affordrat några penningar, tillsade prosten den person, som återlämnade husförhörsboken, att i gårdarna inom läsroten upptaga 25 öre för hvar hemmansnummer och dessutom hvad frivilligt kunde inflyta. När mannen för att kunna fullgöra uppdraget fordrade af prosten utfärdade räkningar å beloppen, lämnade denne emellertid inga sådana, hvarför den extra skatten denna gång uteblef för att af prosten själf nästa år uppbäras.

Ett år hade komministern erhållit domkapitlets förordnande att »med vederbörande kyrkoherdes begifvande» hålla husförhör i en grannsocken. Söndagen därefter förebrår V. komministern, just

som denne skulle träda för altaret, att han utan lof begifvit sig ur socknen. Två personer, som dagen därpå skulle höra efter, huru därmed förhöll sig, inkommo i pastorsexpeditionen men tillsades att vänta ute på trappan. Därefter kom V., tog ur nyckeln till rummet, lopp omkring åt skilda håll, omsider till kyrkan därifrån han återkom med tre personer och sporde om ärendet. På tillfrågan erkände han sig hafva fått del af komministerns förordnande att tjenstgöra i grannsocknen, dit han »rest utan löfte». Vidare besked kunde icke erhållas, »enär prosten från början till slut utbröt i raseri och talade i uppenbarligen vredgad sinnesstämning». Så står det i de två personernas under edlig förpligtelse afgifna berättelse om förloppet.

En gång hade komministern läsgossarna i kyrkan en af dagarna före konfirmationen. Prosten läste samtidigt i prästgården med flickorna. Sakristians dörr var låst för att ingen obehörig skulle komma dit in. De andra dörrarna till kyrkan voro öppna. Då det emellertid blåste starkt, så att psalmböcker blåste ned från bänkhyllorna, hvilket störde barnens uppmärksamhet, bad komministern några af gossarna stänga dörrarna. Om en stund därefter hördes ett fasligt bultande och sparkande mot en kopparförhydd dörr. Då läsgossarna gingo för att se, hvad det var för oväsen, inkom prosten öfvermåttan vred och sade sig vara utestängd från sin kyrka och arkivet m. m. Barnen skockade sig nyfiket omkring, hvarför komministern gjorde prostens uppmärksam därpå och bad honom komma med in i sakristian. Följande dag, då barnen läste i komministergården, kom prosten dit och frågade, hvarför barnen icke läste i kyrkan; och då komministern svarade, att det var för att undvika uppträden, enär personer hade frågat, hvarför prosten kom och grälade i kyrkan bland alla barnen, sade prosten: »då har du skickat hem barnen för att ljuga». Ej ett ord hade komministern talat med barnen om prosten och tilldragelsen i kyrkan. Dagen efter voro komministern och barnen i kyrkan. Prosten, som då var ledig, anmodades att åhöra undervisningen eller själf förhöra barnen, men han kom icke. Ty komministern hade två äldre personer i sitt sällskap!

En tid sände prosten till konfirmationsundervisning af komministern endast de barn, som uppnått 15 års ålder. En annan tid sände han dit tolfåringar; och då han tillfrågades om dessas nattvardsgång före fyllda tretton år, gafs intet svar till komministern, men fadern till ett af barnen erhöll nekande svar.

En gång kom prosten in i sakristian och ryckte kyrkohand-

boken ur komministerns hand, under det denne höll på att på prestens befallning absolvera en kvinna. Komministern återtog boken utan att säga något och fortsatte. V. gick och sade heller ingenting. Vid ett tillfälle erhöll komministern befallning att som fästekvinna kyrktaga en adertonårs flicka, som saknade tillåtelse härtill både från giftoman och den person, hvilkens fästekvinna hon skulle vara. Ett par gånger har prostén sprungit efter komministern i predikstolstrappan och tillsagt honom att afkunna lysning till borgerligt äktenskap. Detta åtlyddes en gång. Men vid ett annat tillfälle blef ingen borgerlig lysning af, icke ens då prestens sön lyste för andra gången. En gång sändes komministern att viga ett brudpar på brudgummens tjuguariga födelsedag. Prosten har annars själf velat förbehålla sig dylika förrättningar. När en gång anhölls, att komministern skulle viga ett par, frågade V.: »Tror du då icke, att jag kan viga er?»

Prosten Vallén har låtit afkunna tacksägelse för dödfödt barn och låtit graffästa en gång en cigarrlåda, en annan gång en med en snodd omlindad maskintrådask, en gång en rund pillerask under uppgift, att de innehöllo dödfödda fosterämnena. Med ordalydelsen i kyrkohandboken har han icke varit noggrann. Under utdelning af vinet vid en nattvardsgång sade han, att detta var Kristi leka-men. Orätt text har han också ibland råkat läsa.

Då komministern en nyårsmorgon vände sig mot församlingen för att börja altartjänsten, varseblef han framför sina fötter ett bylte, liggande i altaret. I sin häpnad tänkte han först anmoda kyrkvaktaren att efterse, hvad det hvar; men han hämtade sig utan att väcka uppseende och gick förbi det besynnerliga föremålet ned till altaringen för att läsa syndabekännelsen. När han därefter vände sig om till altaret, fick han se prestens fötter sticka fram under tulubben och krafla i väg till lilla dörren åt sakristian. Förmodligen var prostén försänkt i djup bön på årets första dag! Antag emellertid, att komministern sparkat till föremålet, som ju kunnat vara en berusad person, eller att han på något sätt kommit af sig i altartjänsten; då hade han naturligtvis genast blifvit anklagad och försatt ur tjänstgöring. Men hvad betyder väl en komministers framtid!

Hvad som i detta kapitel blifvit relateradt jämte mycket annat var dock nära att åsamka V. ett åtal. En skrifvelse var uppsatt och hade flera underskrifter. Den kom emellertid i händerna på orätt person. Ovisst är, hvar den hamnade till sist.

VIII.

PROSTEN VALLÉN OCH NYKTERHETSSAKEN.

Detta är någonting högst märkligt, isynnerhet då man erinrar sig första kapitlet i denna skrift, där det meddelas, hvilket inflytande rusdryckerna utöfvat på V. själf i hans ungdom. Det synes, som om denna hans egen erfarenhet bort ställa honom i ett annat förhållande till nykterhetssaken, än hvad i detta kapitel meddelas.

Hans nit för statskyrkans bestånd och anseende torde vara den ledande tanken i hans förhållande till nykterhetssaken. Riksbekant är hans uttalande: »Jag ser hellre en full i diket än en nykter goodtemplare». Dessa hafva inom hans församling hedrats med benämningen »patrask». Från »socialister och goodtemplare», men icke från deras lönebidrag, lär han hafva bedt Gud bevara sig. På husförhör, i skoltal och predikningar, ja, till och med vid vigselförrättningar har han klandrat nykterhetsverksamheten och framhållit »vinet» såsom en god Guds gåfva, liksom ville han uppmana till att flitigt bruka detsamma. Menar han då, att alla Guds gåfvor nödvändigt skola ned i magen?

En yngling kom inför prosten med nykterhetsmärke, och då fick han förebräelse för »nykterhetsskylten». En annan gång, när han skulle till prosten, hade han berusat sig och sagt: »Nu skall Vallén få se, att jag ej är goodtemplare längre». Den gången fick han ej någon förebräelse.

I en broschyr med titel: »En kontraktsprost och goodtemplarorden» (tryckt i Söderhamn 1895) skildras, hurusom prosten Vallén uttalat, att goodtemplarna komma tillsammans endast för att roa sig, att arbetet för nykterheten är till ingenting nyttigt, att de helnyktre anse sig fullkomliga bara med sin nykterhet, fastän detta endast är nya lappar på ett gammalt plagg. En åhörare yttrade efteråt härom: »Förut ha vi fått på pälsen för det vi supit och lefvat uselt på det viset, nu få vi på pälsen för att vi äro nyktra».

I en by inom Järfso hade tidigt bildats en goodtemplarloge. Denna var en nagel i ögat på prosten. Han predikade också däremot tidigt och sent. Efter att prosten vid en bönestund i byn utfarit mot goodtemplarna och fördömt deras verksamhet, säges en af de ifrigaste medlemmarne i logen hafva yttrat, att, om prosten icke ville hafva dem nyktra, han nog skulle slippa. I den fred-

liga och lugna byn utbröt ett röfvarelif, som blef riksbekant. Det ena dådet aflöste det andra. Midt på dagen vågade knappt någon färdas landsvägen fram genom byn. Revolvern bars i fickan till och med vid arbete ute på åker och äng. Om nätterna vågade sig knappast någon utom egna knuten.

Då mordbrand och stöld på samma gång begåtts, ditreste kronobetjeningen jämte ledamöter af kommunalnämnden och åtskilliga andra sockenbor för att spana efter våldsverkarne. Följande natt uppbrann en känd lönkrögares byggnad jämte egendom och kreatur. Inga åtgärder till släckning vidtogos. Detta var fjärde mordbranden i samma by inom tre veckor. Folk sammankallades och omkring sjuttio personer infunno sig. Skallgång hölls. Lönkrögaren berättade, att han varit nära att bli ihjälskjuten. Följande kväll fick han lägga sig på köksgolfvet i en granngård. Under natten väcktes han af två förklädda personer, som släpade ut honom på gården, hvarifrån hemska nödrop hördes. Lönkrögaren kom inkrypande på händer och fötter och afled på morgonen under svåra plågor. Liket företedde en gräslig anblick: det ena ögat var utslaget, i hufvudet funnos flera krossår, och å bålén och armarna voro flera ben krossade. Hvarken människa eller djur torde någonsin hafva blifvit så rådbråkad som denne man. Någon spänning på våldsverkarne erhöles aldrig. Förut hade en som fridstörare ansedd person blifvit skjuten. Gärningsmannen till detta dåd blef håller aldrig upptäckt.

Detta är endast några drag ur den hemska tafla, som lifvet inom denna by företedde, sedan prostén Vallén predikat omkull goodtemplarlogen därstädes. Den förstnämnde verksamme logemedlemmen var före den hemska våldsperioden »en klok, duglig och nyttig samhällsmedlem», men sedan han blifvit drinkare, var han en fasa för sin omgifning. Efter utståndet straff för att han dödat en person återfår han i år (1900) den under många och långa år saknade friheten. Nog har han skäl till tacksamhet mot sin själasörjare!

I samma by inträdde åter lugn, sedan några behjärtade personer å nyo stiftat en nykterhetsförening därstädes, nu ett tempel af templarorden. Men ofriden hade varit omkring 10 långa år. Inga bönemöten afhöordes då för att motverka dryckenskap, kortspel, slagsmål, mord och mordbrand.

Att vår sjuttioåring ännu »står bra på sig» emot den nya tidens mäktiga kraf på nykterhet och sedlighet, visas däraf, att han nekat upplåta kyrkan omkring en timmes tid en söndagsef-

termiddag för hållande af nykterhetsföredrag af en välkänd statskyrkans prästman, till och med en kontraktsprost. Historien där-om är följande:

Den 12 februari 1900 infunno sig, på uppdrag, två personer hos prosten Vallén med begäran att få kyrkan upplåten någon söndagseftermiddag i augusti för nykterhetsföredrag. Svaret blef nekande. Samma personer ingåfvo den 27 februari en skrivelse till kyrkorådet med samma begäran jämte namn på föreslagna talare, nämligen två kontraktsprostar, en kyrkoherde samt två lektorer och filosofie doktorer, af hvilka den ene är prästvigd, »med rättighet för kyrkorådet att utesluta den eller dem af uppgifna personer, som kyrkorådet anser icke lämpligen böra anmodas att hålla föredrag i kyrkan.» Till stöd för denna begäran erinrades om, att kyrkorådet i ett utlåtande år 1893 anfört öl och spritdrycker i första rummet såsom orsak till begångna våldsdåd; vidare att under år 1899 inom Järfso bland annat en person blifvit öfverkörd och dödad af bantåg, en annan ihjälskjutits, en ihjälstuckits och åter en skjutits med kula tvärs igenom kroppen — allt bevisligen under rusdryckernas inflytande. »Ett föredrag af någon bland de framstående männen torde icke kunna medföra någon fara genom kyrkans upplåtande utan fastmera medföra åsyftadt gagn till främjande på kristlig grund af sedlighet och nykterhet», heter det i skrivelsen. Åt kyrkorådet öfverlämnades alltså att bestämma dagen i augusti.

Den 9 maj tillställdes prosten i egenskap af kyrkostämmans ordförande en af 17 röstberättigade personer undertecknad anhållan om kyrkostämmans hörande angående begäran i den i februari till kyrkorådet ställda skrivelsen, hvilken nu upprepades. De sökande bestämde dock nu dagen till den 19 augusti och anförde som ytterligare skäl för sin hemställan följande uttalanden, hämtade ur en år 1893 på landshöfdingens föranstaltande tryckt utredning om orsakerna till våldsbragder och oskick inom Gefleborgs län: 1) af Järfso församlings kommunalstämma: att »brännvinsfloden vore alltför stor» och »att till förbättring framlagda förslag knappast kunde genomföras, förrän spritströmmen minskades eller utsinades»; 2) af länsmanen i Järfso: »lönkrögeriet»; och 3) af häradshöfdingen i domsagan: att »grunden och orsaken till de våldsdåd, som förekommit och ännu förekomma, enligt min åsikt äro att i 99 fall af 100 söka i vårt lands förbannelse, rusdryckerna, i första rummet;... jag är förvissad, att brännvinet är roten och upphofvet till det onda, och att allt, som kan försvåra

dess försäljning och spridning, är det bästa botemedlet mot det onda.» Vidare framhålles, att afsikten är »att på den allvarliga öfvertygelsens väg samt på sant kristlig och kyrklig grund söka motverka det skadliga bruket af rusdrycker».

Den 27 juni uppgaf prostén Vallén till svar därpå en så lydande resolution: »Då kyrkan måste användas för sina ändamål, och de s. k. goodtemplarne hafva sina ordenshus etc. för sina, samt frågan ej hör till kyrkostämmas handläggning, måste jag såsom pastor afslå ansökan».

Egendomligt förefaller här, att kyrkan icke kunnat upplåtas för någon af de i ansökan namngifna framstående männen, då den däremot upplåtits för bildföreläsare, försupna fiolspelare och vis-sångare. Slika förlustelser skulle alltså mera motsvara »kyrkans ändamål» än ett religiöst nykterhetsföredrag!

Att sådana emellertid äro af nöden i Järfsö, framgår såväl af domarens härofvän anförda uttalande som äfven af de år 1893 upprättade statistiska uppgifterna, hvilka visa, att Järfsö-Arbrå tingslag var det andra i ordningen i afseende på begångna brott, äfven gröfre sådana. Äfven i år (1900) har en person i Järfsö blifvit ihjälskjuten, och gärningsmannen blifvit dömd till öfver åtta års straffarbete. Detta tyckes visa, att förhållandena icke synnerligen förbättrats.

År 1894 föredrog V. på kyrkostämman ett förslag af kyrkorådet, att vid julottan beordra fjärdingsmännen att tjänstgöra i kyrkan för att »öfvervaka ordningen» och afstyra oskick, »på det att den rätta feststämningen icke måtte blifva störd». Männe af de nyktrare, med hvilka han är så intensivt missnöjd? De, som af brännvinsflaskans goda Guds gåfvor emellanåt under bön till Gud togo sig en tankställare, uppehöll nog feststämningen.

IX.

SLUTORD.

Som vi se, har prostén Walléns bana varit ganska märklig och äfven händelserik i så måtto, att han varit åtminstone en indirekt sak till många händelser, som icke skulle hafva förlorat på att ha varit ogjorda. Många äro de svårigheter, mot hvilka han haft att kämpa, och de förföljelser, för hvilka han varit utsatt.

Huruvida dessa svårigheter och förföljelser varit verkliga, eller blott foster af en öfverspänd inbillning, det torde hvar och en efter läsningen af ofvanstående kunna själf bedöma. Emellertid har han ofta, till och med i kyrkan, beskärmat sig däröfver. Det är ej heller att undra på, ty få hafva väl såsom han utmärkt sig för nit och skicklighet i sitt ämbete. Mot dem, som troget stått vid hans sida i striden för sanning och rätt, har prosten alltid visat sig erkännsam. Så har han med titlar belönat dem, som synnerligen utmärkt sig. Olof Persson »på» Berga har sålunda fått titeln »Kongl. direktör», en ovanligt högtrafvande titel för en »Olof Person». Dessutom hafva andra fått titel af bara »direktör», hvilket ju ändå är mycket fint för prostens själsfränder af det aktade bondeståndet. Också är prosten högt uppburen och ärad både af sina ämbetsbröder och af sina församlingsbor. Och obeskrifliga äro de känslor, som komministern hyser för sin värderade förman. Aldrig kan han efter förtjänst tacka prosten för hvad denne gjort honom, icke minst i fråga om hans familjeförhållanden, hvarom en särskild broschyr förtjänade att utgifvas.

Mätte vår prost få lefva ännu många år till fromma för sin församling, till glädje för sina medtjänare i det ärofulla ämbetet och för att fullborda ännu flera af hans herres verk! Och mätte hans jordiska stofthydda få upplefva den dag, då hans sträfvan för komministerns afsättning blifvit krönt med framgång! Någon mera värdig och pålitlig ställföreträdare än O. A. Vallén torde icke vara Svea rikets ärkebiskop beskärd, icke heller ett mera troget och sanningsenligt ombud Uppsala domkapitel förunnadt. Han är en prydnad och pelare för den ännu bestående statskyrkau!

Till sist må anföras en anekdot, som lagts för författarens ögon; den är från V:s läraretid. In i lärorummet hade en liten fågel förirrat sig. Bland gossarne uppstod ett fasligt väsen. Alla sökte de fånga fågeln. Under tiden inkom V., lockade »pipipi» och lyckades omsider i sin ludna mössa fånga den uttröttade fågeln. Ur den tätt sammanpackade pojkhoppen, som med spändt intresse följde jakten, hördes i samma ögonblick en trettonårig gosses gälla stämma ropa: »Nu tog f-n bofinken!»

N

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

